

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

УДК 343.974+343.33

Азаров Максим Юрійович —
старший науковий співробітник Між-
відомчого науково-дослідного центру
з проблем боротьби з організованою
злочинністю при РНБО України,

Кучеренко Марія Сергіївна —
юрисконсульт ТОВ “Стоїк-Плюс”

До питання зв'язку піратства та організованої злочинності

У статті розглядаються питання щодо причин виникнення та розвитку морського піратства, віднесення піратів до міжнародних злочинних організацій за рядом ознак, загрози, що несе в собі морське піратство для України.

Ключові слова: морське піратство, міжнародна безпека, морські перевезення, міжнародні злочинні організації.

Останнім часом усе більшої актуальності набуває проблема морського піратства. Пірати біля узбережжя Сомалі, в Індійському океані та Арденській затоці перетворилися на справжню загрозу для міжнародного судноплавства. Лише за 2008 рік ними було захоплено 42 судна, 815 членів екіпажу, отримано в якості викупу від 30 до 100 млн доларів США. Для нашої держави це питання особливо актуальне, адже українські моряки займають п'яте місце в світі за кількістю серед екіпажів торговельних суден та друге місце за кількістю заручників, які щорічно потрапляють до рук морських піратів [1, с. 20]. Сьогодні географія піратських нападів розширюється. Таким чином, проблема піратства актуальна для нас ще й тому, що Україна є морською державою, має морський та річковий флот. Потенційне поширення морського тероризму та піратства в прилеглих до України морських та внутрішніх водах створює реальну загрозу безпеці судноплавства на водних шляхах і комунікаціях, які проходять поблизу українських берегів [2, с. 114]. Додають актуальності темі й правові проблеми, зокрема неврегульованість на рівні міжнародних домовленостей

можливості Української Держави захищати своїх громадян збройним способом, коли вони ходять на судні під прапором іншої держави та в деяких інших випадках [3, с. 118], недосконалість актів національного законодавства, в тому числі прийнятих на виконання міжнародних конвенцій [4]. У той же час позитивний досвід антитерористичних операцій британських, індійських, французьких та американських спецслужб свідчить, що реальна причина зовсім не в законодавчому врегулюванні [5, 6], тим більше, що прийнята 2 червня 2008 року Резолюція ООН разом з раніше ухваленими документами дає можливість застосовувати в боротьбі проти піратів бойові кораблі, проводити наземні операції, зокрема на берегах суверенного Сомалі, не кажучи вже про менш масштабні дії.

Розвиток піратства на сучасному етапі досліджували відомі вітчизняні вчені, зокрема, Г. О. Анцелевич, О. О. Покрещук, Ю. І. Авдєєв, Ю. М. Панфілова, В. В. Демиденко, В. М. Прус, Ю. А. Баскін, А. Л. Колодкін, Ю. С. Ромашов, Л. М. Давиденко та ін.

Ними досить добре проаналізована правова проблематика, міжнародне й національне законодавство, що регламентує протидію піратству [1, с. 20], обов'язки, повноваження та діяльність організацій, які ведуть моніторинг актів насильства на морі або ж створені спеціально для протидії піратству і морському тероризму [3, с. 119], соціальні та економічні причини сучасного піратства [7, с. 78]. Тим не менше, на сьогодні не достатньо розроблено кримінологічну характеристику піратства. Незважаючи на те, що ряд видань, в основному публіцистичних, вказують на особливості організації актів насильства на морі, виділяють низку ознак, характерних для діяльності транскордонних злочинних організацій [8, с. 4 ; 9, с. 23], не розроблений погляд на піратство як форму організованої міжнародної злочинності, яку можливо подолати лише поєднанням соціальних, економічних, охоронних технічних заходів, військових та спеціальних операцій з роботою спеціальних служб, правоохоронних органів, зокрема оперативно-розшуковою і кримінально-процесуальною. На нашу думку, саме в цьому напрямі подальші дослідження найбільш доцільні та перспективні, оскільки вони можуть розширити загальноприйняті погляди на методи боротьби з піратством, сприяти в розробці більш ефективної методики роботи правоохоронних органів.

При написанні статті ставиться завдання:

- дослідити причини живучості піратства як явища;
- визначити спільні риси піратства та міжнародної організованої злочинності;
- дослідити можливість застосування традиційних заходів протидії міжнародним злочинним організаціям при боротьбі з піратством.

Варто зазначити, що декілька сотень років траплялися лише одиночні випадки морського піратства. Втім, якщо відносити до піратства діяльність таких новітніх “каперів” як рейдери, спірні випадки насильства на морі, що можуть бути кваліфіковані як морський тероризм, бойові дії, то можна сказати, що піратство ніколи й не зникало у часі з моменту появи його як явища в історії людства. Саме тому думки вчених-правознавців та кореспондентів розділилися: одні вважають, що піратство ніколи не зникало як таке, інші доводять, що зараз воно відроджується після тривалого занепаду чи то взагалі з’являється в історії заново. На перший погляд, це питання зовсім не важливе, однак, між джентльменами з абордажними шаблями та їхніми сьогодинішніми послідовниками існує досить суттєва різниця, і на це необхідно звернути увагу. Традиційно, незважаючи на відносну демократичність піратських спільнот, вони були досить ізольованими, часто не мали достатньої інформації про потенційних жертв, чого не можна сказати про сучасних піратів. Крім того, розвиток техніки дозволяв піратам, як і командам суден, що потерпіли від піратських нападів, застосовувати всі можливості вогнепальної та холодної зброї, яка існувала на той час. Зараз же ситуація суттєво змінилася: пірати не можуть застосовувати артилерію чи навіть крупнокаліберні кулемети, оскільки тоді існує серйозна ймовірність пошкодити судно та вантаж. Усе частіше в пресі висловлюється думка, що піратство давно було б подолане, як би не було вигідним керівництву ряду держав. Встановлення тих же крупнокаліберних кулеметів на бортах торгових суден з відповідними заходами безпеки (наданням дозволу на застосування зброї та її увімкнення дистанційно через супутник, скажімо), виключило б будь-яку можливість сучасних флібустьєрів протистояти команді. Якщо вже ООН приймає спеціальні нормативні акти по боротьбі з піратством, для Організації фактично не проблема дозволити озброєння мирних суден, принаймні як тимчасовий захід. Подальше узгодження національного законодавства різних держав стало б справою техніки. Більше того, заходи профілактики піратських нападів традиційно застосовувалися у випадках, коли існувала загроза вчинення таких. Прикладом можуть слугувати відрядження радянських військовослужбовців для охорони суден, що прямували небезпечними маршрутами, супроводження бійцями спецпідрозділу А СБУ корабля, що перевозив перші партії національної валюти — гривні, які друкувалися за кордоном. Досить промовисто свідчить про можливість держави захистити своїх громадян від долі жертв піратства приклад США. Перша атака судна *Maersk Alabama* закінчилася відбиттям командою нападу. Однак, пірати змогли взяти в заручники капітана та спробували вимагати викуп. У результаті операції спецназу всі пірати, крім одного, знищені. Капітана звільнено. 18 листопада

2009 року пірати знову атакували корабель, причому, за 350 морських миль від узбережжя Сомалі (ООН у своїх документах рекомендує на сьогоднішній день не наближатися до цього узбережжя на відстань 200 морських миль). Унаслідок перестрілки бійців охоронного підприємства з нападниками, пірати відступили. Жертв серед оборонців корабля не було. За таких умов цілком зрозуміло чому американські громадяни, на відміну від українських, скажімо, переважно не стають заручниками піратів.

Безліч яскравих прикладів дають зрозуміти: проблеми піратства не було б, якби її хотіли вирішити. В чому ж причина такої живучості морського розбою? Громадянська війна в Сомалі, доступ до зброї та досвід бойових дій, бідність і спустошення природних ресурсів, сприйняття місцевим населенням піратів як героїв і їх прикриття — все це має значення, однак це лише внутрішні фактори. Безпомилковий вибір піратами об'єктів та часу для нападу дає привід зробити висновок, що вони отримують інформацію про потенційних жертв, а можливо, навіть про розміщення військ союзного флоту шляхом проведення розвідувальної роботи. Якщо згадати основні характерні ознаки міжнародної злочинної організації — система власної безпеки, створена за допомогою переважно корупційних зв'язків, чітка ієрархічність та організованість, злочин як основний вид “професійної” діяльності члена організації, основне джерело його прибутків, система “відмивання” коштів, стає зрозуміло, що практично всі ці ознаки притаманні піратству. Щоправда, у нетаємній літературі на даний момент немає відомостей про відмивання грошей, здобутих шляхом піратства. Однак, враховуючи, що за рік флібустьєри лише у вигляді викупу отримують не менше 30 млн доларів США, стає зрозуміло: принаймні частина цих коштів мусить легалізуватися через механізм “відмивання”. Якщо в Сомалі фактично немає фінансового контролю через слабкість держави і, відповідно, немає потреби у “відмиванні коштів” то особи які надають піратам інформацію, потребують користування такими механізмами. Через їх виявлення шляхом проведення оперативно-розшукових заходів можна завдати серйозного удару всьому ланцюгу злочинів на морі. Надзвичайно важко, але можливо справитися і з корупційними зв'язками. Інша справа — конфлікт інтересів торгового і військового флотів та вигода “популярності” піратства як явища, зокрема для організаторів військових операцій. Адже ні для кого не секрет, що при їх проведенні, як і при будь-яких бойових діях, виникає колосальна можливість для зловживань у сфері фінансування. В той же час значно дешевша та ефективніша від операцій військово-морського флоту присутність на торгових кораблях невеликої кількості військових застосовується поки що доволі рідко. Заяви глави МЗС України про можливість направлення украї-

нських бійців для захисту наших співвітчизників, зокрема в рамках операції “Атланта” сьогодні схожі більше на передвиборчу агітацію, аніж на спробу зарадити проблемі, яку на державному рівні ігнорують вже досить давно. Тим не менше присутність військових, що виконуватимуть завдання на умовах ротації, обіцяє стати надзвичайно ефективним засобом проти піратства. Як показує практика при перших же пострілах з об’єкту нападу пірати відмовляються від свого задуму. Вони не здатні або не бажають вести прицільний вогонь при перестрілці з командою та охороною суден, а тому останні обходяться без втрат. А от убивства та поранення піратами заручників мали місце.

Таким чином, піратство — це форма міжнародної організованої злочинності, соціальне самодетерміноване явище, яке виражається у створенні високоорганізованих груп та злочинних організацій, які ймовірно забезпечені розвідкою, контррозвідкою, системою внутрішньої безпеки, корупційними зв’язками з представниками органів влади, підприємств установ, організацій у різних державах та механізмами для відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. Проте, якщо викоринити злочинність як суспільне явище неможливо, а боротися з нею можна лише при застосуванні комплексу заходів, зокрема — ідеологічних, соціальних, економічних, то піратські напади, у зв’язку з технічними особливостями їх вчинення, можна попередити, звести до мінімуму, а то і зовсім виключити їх можливість. Для цього необхідно:

1. Не використовувати інформаційні системи, що дають піратам відомості про характеристики та вантаж корабля-потенційної жертви, або встановити захист та обмежене коло користувачів таких систем.

2. За допомогою оперативно-розшукових заходів знищити систему розвідки піратських організацій, їх корупційні зв’язки, механізми відмивання коштів, перекрити канали незаконного перетину державних кордонів членами злочинних організацій, причетними до піратства, встановлювати їх особу та по можливості притягувати до відповідальності, для цього — навести відповідні дипломатичні відносини, зокрема з тимчасовим урядом Сомалі.

3. Розмістити охорону на кораблях, що рухаються маршрутами, де можливі піратські напади, або ж озброїти команду таких суден.

Таким чином, паралельно з роботою, покликаною виключити можливість піратської атаки фізично (наприклад, охорона на судні), необхідно вести активну оперативно-розшукову діяльність з метою перекриття каналів отримання піратами інформації та постачання їх спеціальною технікою.

Список використаних джерел

1. Давиденко Л. М. Міжнародно-правові проблеми боротьби з морським піратством / Л. М. Давиденко // Митна справа. — 2009. — № 4. — С. 19—24.
2. Панфілова Ю. М. Імплементация міжнародно-правових положень, що регламентують боротьбу з актами насильства на морі, в українське законодавство / Ю. М. Панфілова // Зовнішня торгівля : право та економіка. — 2008. — № 1 (36). — С. 113—118.
3. Серeda Г. Міжнародно-правові аспекти протидії сучасному морському піратству / Г. Серeda // Право України. — 2009. — № 4. — С. 116—121.
4. Про покладання обов'язків на визнану організацію у сфері охорони суден та портових засобів на морі : Наказ М-ва транспорту та зв'язку України від 11 верес. 2007 р. № 802 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1117-07>.
5. Індійські військові роззброїли піратів, які напали на торговельне судно // Кореспондент. — 2009. — 29 трав. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/world/852764>.
6. Судно Maersk Alabama (США) повторно попало в плен к пиратам (18 листоп. 2009 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ru.proua.com/news/world/2009/11/18/135414.html>.
7. Панфілова Ю. М. Аналіз розвитку історичного процесу міжнародно-правової боротьби з насильством у морі / Ю. М. Панфілова // Зовнішня торгівля : право та економіка. — 2007. — № 5 (34). — С. 75—79.
8. Бутусов Ю. Нація заручників : уроки “Фаїни” / Ю. Бутусов // Дзеркало тижня. — 2009. — № 21 (749). — С. 1, 4.
9. Цирфа Ю. Сучасні шукачі щастя — загроза міжнародній безпеці / Ю. Цирфа // Віче. — 2008. — № 21. — С. 22—25.

В статье рассматриваются вопросы, касающиеся причин возникновения и развития морского пиратства, отнесения пиратов к международным преступным организациям по ряду признаков, угрозы, которые несёт в себе морское пиратство для Украины.

The article deals with the problems concerning the causes of the origin and the development of the maritime piracy, attributing of the pirates to the international criminal organizations on several signs, the threats which the marine piracy is carried for Ukraine.

Стаття надійшла до редакції журналу 1 грудня 2009 року.